STANDPUNT DUURZAAM, INNOVATIEF EN EFFICIËNT HOGER ONDERWIJS

Vlaamse Vereniging van Studenten (VVS)

VVS

COLOFON

Vlaamse Vereniging van Studenten

+32 451 03 61 43
Bloemenhofplein 12
1000 Brussel

Verantwoordelijke uitgever

Jef Vandorpe , voorzitter VVS 2024-2025

Publicatiedatum

13 maart 2025

Contactpersoon

Nele Van Hoyweghen
sociaal@vvs.ac

Auteurs

Nele Van Hoyweghen, Emily Vingerhoed

Dossierbeheerder

Nele Van Hoyweghen

Goedgekeurd op

13 maart 2025

Eindredactie

Noémie Leroy

Vormgever

Noémie Leroy

Code Standpunt

C/2025

Website: www.vvs.ac
Facebook: @VVStudenten
X: @VVStudenten
Instagram: @VVStudenten

INHOUDSOPGAVE

Colofon 2

Aanbevelingen 4

Inleiding 6

Onderwijs 7
- Duurzaamheid in de lerarenopleiding 9

Kwaliteitszorg 10

Het beheer en de organisatie van campussen 11
- Het leven op de campus 11
- Rapportering 13
- Investeringsportfolio 14

Participatie 15

Mobiliteit 16

Onderzoek en maatschappelijke dienstverlening 17

Duurzaam HRM 18

AANBEVELINGEN

Het hoger onderwijs heeft een verantwoordelijkheid en een voortrekkersrol in het streven naar een economisch, sociaal en ecologisch duurzame toekomst waarin onderwijs, onderzoek en bedrijfsvoering centraal staan.

DE VLAAMSE VERENIGING VAN STUDENTEN (VVS) VRAAGT:

1. om multi-, inter- en transdisciplinariteit binnen onderwijs te integreren om zo complexe, maatschappelijke duurzaamheidsvraagstukken te behandelen.

2. betrek studenten bij het ontwikkelen van duurzaam hoger onderwijs op alle niveaus en deeldomeinen, maar in het bijzonder bij het ontwikkelen van onderwijsactiviteiten.

3. duurzame ontwikkeling in curricula aan te moedigente verweven, gekoppeld aan duurzaamheidsinzichten competenties, en geef hierbij docenten en onderzoekers de nodige ondersteuning om dit te volbrengen.

4. duurzame ontwikkeling in het beoordelingskader van de instellingsreview en systeembrede analyse van de kwaliteitszorg op te nemen.

5. voor Vlaamse, federale en Europese investeringsmogelijkheden, die de modernisering (qua energie-efficiëntie) van huidige onderwijsinfrastructuur mogelijk maken.

6. om emissies bij hogeronderwijsinstellingen in kaart te brengen en te rapporteren aan de hand van internationale richtlijnen zoals de Global Reporting Initiative (GRI) of een ISO-standaard.

7. transparantie over de beleggingen, investeringen, financiële langetermijnplannen, etc. van hogeronderwijsinstellingen tegenover de stakeholders.

8. om in elke hogeronderwijsinstelling een green office te faciliteren voor studenten; en voorzie hiervoor fysieke ruimte, voldoende financiële middelen en een coördinator;

9. om een duurzaam reisbeleid voor personeel én studenten uit te werken, en zet daarbij in op bewustwording van de klimaatimpact van mobiliteitsmodi.

DUURZAAM, INNOVATIEF EN EFFICIËNT HOGER ONDERWIJS

Inleiding

Al in 1994 onderschreven 328 hogeronderwijsinstellingen het Copernicus university charter for sustainable development (waaronder UAntwerpen, UGent, VUB en KU Leuven) om via onderwijs een voortrekkersrol te spelen in het streven naar een meer duurzame toekomst[1]. In het charter verklaren ze dat ze duurzame ontwikkeling zullen integreren in curricula, institutioneel management en diensten. Op de top van Europese ministers van hoger onderwijs in mei 2005 werd voor het eerst sinds 1999 een sterke referentie gedaan naar het oprichten van de European Higher Education Area (EHEA) tegen 2010 op basis van de Copernicus-richtlijnen. Door de brede acceptatie worden de Copernicus-richtlijnen voor een duurzame ontwikkeling nog steeds gehanteerd bij instellingen.

Duurzame ontwikkeling kan gedefinieerd worden als “een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, zonder de behoeften van toekomstige generaties, zowel hier als in andere delen van de wereld, in gevaar te brengen”, aldus de Commissie Brundtland (1987) van de Verenigde Naties[2]. Duurzaamheid kan en mag niet vernauwd worden tot de klimaatproblematiek en het behalen van de Sustainable Development Goals (SDG’s)[3], maar moet holistisch benaderd worden rekening houdend met alle dimensies van duurzaamheid. Het is dan ook niet de bedoeling dat instellingen zich beperken tot enkele SDG’s aangezien deze onderling verbonden zijn en dus een ondeelbaar geheel vormen.

De studenten van vandaag zijn de beleidsmakers, onderzoekers, professionals, etc. van morgen. Studenten dienen voorbereid te zijn op de vele uitdagingen die hen te wachten staan in hun verdere loopbaan. De complexe problemen die op onze samenleving afkomen, bevatten zowel wetenschappelijke als maatschappelijke aspecten en vragen unieke oplossingen die de grenzen van één discipline overstijgen. Bovendien zijn studenten zelf ook vragende partij naar meer duurzaamheid in hun opleiding[4]. Zo wensen ze meer aan de slag te gaan met concrete duurzaamheidsvraagstukken en ook meer interdisciplinair samen te werken.

[1] https://unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/information/COPERNICUS%20Guidelines.pdf
[2] https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf
[3] https://sdgs.un.org/goals
[4] Bleys, B., Vandenplas, E., Moerman, E., Lootens, F., Van Gijsel, L., Block, T., … Van Hoyweghen, N. (2021). Studenten over en voor duurzaamheid in hun opleiding: resultaten van een universiteitsbrede studentenbevraging. Gent: Universiteit Gent

ONDERWIJS

De uitdagingen waar de maatschappij voor staat, stijgen in grootte en complexiteit waardoor meer kennis vanuit verschillende hoeken vereist is voor het oplossen van duurzaamheidsvraagstukken - die zowel maatschappelijke als wetenschappelijke componenten bevatten. Deze trend vraagt een grote verantwoordelijkheid van hogeronderwijsinstellingen om studenten een begrip en inzicht in duurzaamheid bij te brengen wanneer ze hun verworven kennis en vaardigheden gaan toepassen.

Om studenten bewust te maken van duurzaamheidsnoden en duurzaamheidsproblematieken, moedigt VVS de instellingen aan het engagement te nemen projecten en toepassingsvoorbeelden binnen de duurzaamheidscontext ter beschikking te stellen van studenten en indien mogelijk te verwerken in (bestaande) curricula. Hierbij zouden studenten betrokken moeten worden op alle nodige niveaus. Verschillende hoger onderwijsinstellingen werkten al een leerlijn duurzaamheid uit voor bepaalde opleidingen, we moedigen deze inspanningen aan en vragen om deze verder op te schalen bij opleidingen waar dit toepasbaar en nuttig is.

Het aanbieden van een aantal richtinggevende principes als houvast, naast tools en good practices, kunnen opleidings- of vakspecifieke invulling en verweving van duurzaamheid inzichten duurzaamheidscompetenties vergemakkelijken. In de praktijk is namelijk te zien dat 82% van de docenten drempels ondervindt om duurzame ontwikkeling binnen het onderwijs te integreren. De voornaamste drempels zijn gebrek aan tijd, kennis en financiering[5]. VVS wil daarom samen met de instellingen oplossingen zoeken om de bestaande drempels weg te werken, en docenten en onderzoekers de nodige ondersteuning te bieden bij het integreren van duurzame ontwikkeling in curricula.

Hoewel er binnen verschillende hoger onderwijsinstellingen reeds lerende netwerken over duurzaamheid bestaan, moedigen we kennisuitwisseling binnen de VLIR, VLHORA & associaties enorm aan. Ook kan het interessant zijn om naar hoger onderwijsinstellingen in Nederland te kijken die het keurmerk duurzaamheid van de NVAO behaalden. Ten slotte moedigen we ook kennisuitwisseling op het internationale niveau aan, hoewel we hierbij de specifieke Vlaamse context van waaruit we vertrekken niet uit het oog mogen verliezen.

[5] Onderzoeksrapport uitgevoerd in 2017-2018 in opdracht van Ecocampus (Departement Omgeving, Vlaamse Overheid) door het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling met als doel een stand van zaken inzake duurzaamheid in het hoger onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap bij de start van Ecocampus als programma.

Daarnaast geeft onderzoek van het Centrum voor Duurzame Ontwikkeling aan dat er nog steeds een dominantie van monodisciplinariteit te zien is in onderwijs en onderzoek, wat onderzoek belet dat complexe duurzaamheidskwesties vanuit verschillende hoeken worden bekeken. De integratie van multi-, inter- en transdisciplinariteit binnen onderwijs en onderzoek kan verkokering voorkomen en innovatie stimuleren. Thema's als ondernemerschap en internationalisering bevorderen bovendien partnerschappen, samenwerking en (wereld)burgerschap[6]. Een voorbeeld hiervan is het project ondernemingszin bij VIVES Zuid. Hier worden studenten uit de verschillende afstudeerrichtingen van agro- en biotechnologie samen gezet om oplossingen te zoeken voor sectorgebonden uitdagingen op een maatschappelijk verantwoorde manier. Bovendien moeten studenten hierbij rekening houden met de noden van verschillende stakeholders[7]. Projecten zoals deze kunnen eventueel uitgebreid worden om studenten uit verschillende bacheloropleidingen samen te laten werken. Zo kan het interessant zijn om opleidingen waar de meer sociale aspecten van duurzaamheid aan het licht komen te laten samenwerken met opleidingen waar klassiek gezien de meer ecologische aspecten de aandacht krijgen.

Steeds vaker kijken hoger onderwijsinstellingen naar andere onderwijsvormen en maken binnen hun instelling middelen vrij om samenwerkingsbanden op te starten. VVS verwelkomt deze trend en vraagt instellingen om meer multi-, inter- en transdisciplinariteit binnen het onderwijs te integreren om complexe, maatschappelijke duurzaamheidsvraagstukken te behandelen. Multidisciplinaire bachelor- en masterproeven zijn hierbij *good practices* dat samenwerking tussen verschillende vakdomeinen bevordert.

Andere manieren om multidisciplinaire samenwerkingen te bevorderen zijn instellingsbrede keuzevakken of community service learning. Community service learning is een onderwijsmethode waarbij klassikaal leren wordt gecombineerd met maatschappelijke betrokkenheid. Studenten zetten zich in voor de samenleving door actief deel te nemen aan concrete projecten binnen een gemeenschap. Tijdens deze activiteiten reflecteren studenten op gestructureerde wijze over hun ervaringen en engagement. Dit stelt hen in staat om academisch, maatschappelijk en persoonlijk te groeien, en biedt hen een nieuw perspectief op de uitdagingen waarmee bepaalde doelgroepen te maken hebben. Dergelijke inzichten en vaardigheden zijn moeilijk te verwerven binnen een traditioneel klaslokaal. Ook de gemeenschappen waar de studenten mee samenwerken, profiteren van deze interacties. Ze krijgen toegang tot waardevolle kennis en informatie die anders wellicht lastig te verkrijgen zou zijn. Daarnaast biedt het gezamenlijke leerproces met de studenten hen de mogelijkheid om deze nieuwe inzichten te benutten voor hun eigen ontwikkeling. Zo kunnen ook studenten rechtstreeks bijdragen aan de maatschappelijke dienstverlening van de hoger onderwijsinstelling in kwestie en zich beter voorbereiden op hun latere carrière[8].

[8] **https://www.kuleuven.be/duurzaamheid/duurzaam-onderwijs/aanbod**

Een laatste vorm die we naar voor wensen te schuiven is student-led onderwijs. Studentgericht leren benadrukt de actieve rol van studenten in het leerproces, maar wordt belemmerd door traditionele onderwijsstructuren die docentgericht zijn. Traditioneel zijn onze klaslokalen ingericht om een docentgericht onderwijssysteem te ondersteunen. Studenten, ouders en de samenleving verwachten van docenten dat ze hun expertise overdragen, vaak zonder te beseffen dat effectief leren een samenwerking is waarbij de student actief betrokken moet zijn. Het overstappen naar een participatieve pedagogie vereist dan ook een verandering in mentaliteit. Buiten het reguliere lesprogramma is er meer ruimte voor experimenten. Een succesvol voorbeeld van studentgestuurd leren is het Aarhus Symposium, waar studenten naast diepgaande vakkennis ook waardevolle overdraagbare vaardigheden opdoen die door werkgevers zeer gewaardeerd worden. Student-led onderwijs kan naast het bijdragen aan de soft skills van studenten ook bijdragen aan onderwijs-innovatie[9]. Ook binnen het reguliere programma kan er ruimte gemaakt worden voor co-creatie, we zijn dan ook zeer benieuwd naar het eindresultaat van Odisee 2027[10].

Duurzaamheid in de lerarenopleiding

Duurzaamheidseducatie is een vorm van onderwijs die relevant is voor alle leeftijden. Het vraagt echter een andere manier van lesgeven, namelijk een vorm van lesgeven waarbij er ingezet wordt op interactieve werkvormen. Om toekomstige leerkrachten voldoende vertrouwd te maken met deze nieuwe werkvormen dienen deze ook geïntegreerd te worden in de lerarenopleidingen en educatieve masters. Bovendien kan men via deze interactieve werkvormen de ontwikkeling van verschillende soft skills of competenties aanmoedigen bij de leerlingen. Zo leiden we kritische, oplossingsgerichte burgers op.

Het duurzaam educatiepunt bracht reeds een leerpad en een toolbox uit voor leerkrachten. Dit lijkt een goede basis om duurzaamheidseducatie te integreren in de lerarenopleidingen. Bovendien biedt de bijbehorende toolbox inspiratie om op creatieve en interactieve manieren aan de slag te gaan[11] [12].

[9] Angouri, J. (2021). Reimagining Research-led Education in a Digital Age (The Guild Insight Paper No. 3). The Guild of European Research-Intensive Universities and Bern Open Publishing. DOI: 10.48350/156297
[10] https://www.odisee.be/visie-odisee-2027-ontwerp
[11] https://www.vlaanderen.be/duurzaamheid-in-de-lerarenopleidingen/duurzaamheidscompetenties#de-zes-competenties-van-wiek-and-rieckmann
[12] https://www.vlaanderen.be/duurzaamheid-in-de-lerarenopleidingen/duurzaamheidscompetenties/toolbox-werkvormen

KWALITEITSZORG

In 2015 werd het Vlaamse kwaliteitszorgstelsel voor hoger onderwijs aangepast waarbij meer autonomie naar de instellingen ging met de keuze voor de instellingsreview. Naast de instellingsreview zijn er ook de systeembrede analyses waar VVS nog ruimte ziet om duurzaamheid als thema te integreren. Systeembrede analyses hebben als doel om tussen instellingen en opleidingen goede praktijken te delen omtrent onderwerpen gerelateerd aan onderwijsbeleid en opleidingskwaliteit. In het VVS-standpunt Kwaliteitszorg[13] stelde VVS al enkele thema's voor om op te nemen in de systeembrede analyse zoals internationalisering en studentenparticipatie die ook beide opgenomen zijn in de thema's voor 2020-2026. Aanvullend hierop ziet VVS ook duurzaamheid als een thema dat in de volgende cyclus van de systeembrede analyse opgenomen kan worden.
De Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO) legt een beoordelingskader vast dat wordt goedgekeurd door de Vlaamse Regering voordat het toegepast kan worden en na advies van de Vlaamse Universiteiten en Hogescholen Raad (VLUHR) als koepelorganisatie en de studentenkoepelverenigingen. Het kader moet voldoen aan European Standards and Guidelines (ESG's) die in de European Higher Education Area (EHEA) tot stand komen. VVS vraagt om de ESG's te herinterpreteren met meer aandacht op duurzame ontwikkeling en duurzaamheidsinzichten competenties en hierna het beoordelingskader daarop af te stemmen. Kwaliteitszorg kan daarenboven een hefboom zijn om duurzaamheid te verankeren binnen hogeronderwijsinstellingen via kwaliteitszorgtools zoals de vak- en opleidingsevaluaties, alumnibevraging, etc. Zo beschouwt VVS het Zwitserse model voor institutionele accreditatie als een good practice binnen de EHEA. Het Zwitserse model ziet erop toe dat instellingen duurzame ontwikkelingsdoelstellingen opstellen en implementeren. Aan de hand van onder meer jaarlijkse duurzaamheidsrapporten kan de standaard beoordeeld worden[14].

Verder stelt VVS het bijzonder kenmerk Duurzaam hoger onderwijs[15] dat aangevraagd kan worden bij NVAO door opleidingen die zich profileren op het gebied van duurzaamheid erg op prijs. Een panel van deskundigen beoordeelt de toekenning van het bijzonder kenmerk na een zelfevaluatie dossier van de opleiding en een locatiebezoek door de panelleden waar gesproken wordt met de verschillende partijen betrokken in de opleiding. VVS onderschrijft dergelijke initiatieven, maar merkt op dat het bijzonder kenmerk enkel in Nederland toegekend wordt en (nog) niet in Vlaanderen. Verder ziet VVS hinderpalen indien de opleiding het bijzonder kenmerk 'duurzaamheid' zelfstandig, los van een accreditatie, laat beoordelen en de opleiding bijgevolg ook zelf de panelleden kan kiezen. VVS is van mening dat deze beoordeling gedaan moet worden door experten. Net omdat het gebrek aan kennis over duurzaamheid onder meer kan leiden tot een te enge blik op de inhoud en de manier waarop studenten over duurzaamheid leren.

[13] https://vvs.ac/standpunt/standpunt-kwaliteitszorg-3/
[14] Hoofdstuk 2.4 Governance (p.35-36) van de institutionele accredidatiegids van de Zwitserse agentschap voor accreditatie en kwaliteitszorg beschrijft hoe instellingen geacht worden rekening te houden met economische, sociale en ecologische duurzame ontwikkeling. Institutional accreditation - SUPSI http://www.supsi.ch › accreditamento › doc_eng
[15] https://www.nvao.net/nl/procedures/nederland/bijzonder-kenmerk-duurzaam-hoger-onderwijs

BEHEER EN ORGANISATIE VAN CAMPUSSEN

Het leven op de campus

Het hoofddoel van een campus is hoofdzakelijk het geven van onderwijs met daarnaast tal van nevenactiviteiten groot en klein die het leven op een campus omvatten. Door alles in rekening te brengen, kan gezocht worden naar oplossingen die het comfort verhogen van studenten, de stroom vergroenen en het natuurlijke leven op de campus behouden en versterken.

De dagelijkse werking en het leven op de campus vragen energie en grondstoffen. Het spreekt voor zich dat instellingen hier spaarzaam mee omgaan. VVS moedigt de aankoop van hernieuwbare energie aan of de zelfvoorziening hiervan, bijvoorbeeld met behulp van energiecoöperatie of -commune. Ook warmtenetten kunnen een interessante piste zijn voor bepaalde hoger onderwijsinstellingen. Op sommige plekken kunnen meerdere instellingen eenzelfde warmtekrachtkoppeling delen zoals nu al het geval is bij de VUB en ULB. Binnen deze warmtenetten moet er ook voldoende aandacht zijn om restwarmte van nabijgelegen bedrijven te gebruiken.

Evenzeer vraagt VVS toe te werken naar het minimaliseren van consumptie en afvalstromen en het maximaliseren van waardebehoud en recyclage om zo de kringlopen te sluiten en zo kort mogelijk te houden. Om hergebruik zoveel mogelijk te stimuleren kan het interessant zijn om een intern of Vlaanderen breed platform uit te werken waarbij men alle soorten materialen die niet langer gebruikt worden, kan aanbieden (al dan niet tegen vergoeding) aan andere vakgroepen, studentenverenigingen, diensten of instellingen. Zo kan onderzoeksmateriaal dat al iets meer verouderd is voor bepaald onderzoek misschien wel nog gebruikt worden voor wetenschapsinitiaties of practica bij eerste bachelorstudenten. Maar ook voor andere zaken zoals meubels, ict-materiaal, cursusmateriaal, etc kan dit interessant zijn. Naast het ontwikkelen van een online platform is een systeem van weggeefkasten op plaatsen waar veel studenten en/of personeel passeren interessant. Zo kunnen o.a. verouderde boeken uit de bib via deze weg een nieuwe thuis vinden. Goede locaties zijn o.a. plaatsen waar veel studentenverenigingen zitten, het studentenonthaal, koffiehoeken, studentenhomes, ...

Naast deze initiatieven is het ook interessant om een soort doorgeefsysteem van materialen voor Erasmusstudenten op poten te zetten. Zo kan men aan het einde van elk semester zaken zoals keukengerei, kleine meubels, elektro-apparaten inzamelen van Erasmusstudenten die vertrekken. Om dan aan het begin van het semester deze spullen terug aan te bieden aan nieuwe, inkomende studenten. Bovendien kan men dit initiatief ook openstellen voor 'lokale' (eerstejaars) (bijna)beursstudenten die op kot gaan.

Op vlak van voeding kan de instelling een grote sprong richting duurzaamheid maken door via haar cateringfaciliteiten gezonde, lokale en duurzaam geproduceerde voeding aan te bieden, en bovendien voedseloverschotten te beperken en wegwerpverpakkingen zo veel mogelijk te vermijden en op termijn te verbannen. Een voorbeeld hiervan is de VUB resto op de main campus die al tweemaal bekroond werd met het Good Food label van Leefmilieu Brussel[16]. Andere voorbeelden voor het terugdringen van voedseloverschotten zijn het verkopen via Too Good To Go[17] zoals vandaag reeds in sommige resto's van de HoGent en VIVES gebeurt. Of een samenwerking aangaan met een lokale voedselbank[18] zoals de UGent reeds deed.

VVS ondersteunt het idee dat aan bod komt in de European education area (EEA) en in de European Green Deal in het kader van een 'groene en digitale transitie'[19]. Hierin stelt men voor middelen ter beschikking te stellen via de Europese Investeringsbank (EIB) om in te staan voor de vernieuwing van onderwijsinfrastructuur. Het zou niet enkel een positief effect hebben op de directe emissies van de gebouwen, maar zou tevens ook het comfort van studenten en personeel verhogen en de operationele kosten verlagen. Naast Europese middelen pleit VVS ook voor Vlaamse en federale beleidsmaatregelen die het vernieuwen en renoveren van de onderwijsinfrastructuur stimuleren. Het Federaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling (FIDO) stelt in haar Federaal Rapport 2024 dat de kwetsbaarheid van ons land voor natuurrampen tussen 2000 en 2023 met bijna 27% is toegenomen. De indicator om de kwetsbaarheid van een land te bepalen bestaat uit drie delen, namelijk de vatbaarheid, een gebrek aan beheer capaciteiten en een gebrek aan aanpassingscapaciteiten. Het gebrek aan aanpassingscapaciteiten wordt gemeten aan de hand van investeringen in infrastructuur en onderwijs. Als we deze drie componenten apart bekijken zien we dat het gebrek aan investeringen in infrastructuur en onderwijs het meest bijdragen aan de toegenomen kwetsbaarheid van ons land voor natuurrampen[20].

[16] https://www.vub.be/nl/dienstverlening-op-de-vub-campus-etterbeek-en-jette/lekker-eten-op-de-vub-campus/duurzaam-eten-aan-de-vub
[17] https://www.hogent.be/student/catering/too-good-to-go/
[18] https://www.ugent.be/student/nl/meer-dan-studeren/resto/voedseloverschottendonerenaanletssavefood
[19] Persbericht van de Europese Commissie (30 september 2020) over het bereiken van een Europese Onderwijsruimte (EEA) tegen 2025 gebasseerd op 6 dimensies: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1743; https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?qid=1596443911913&uri=CELEX:5201 9DC0640#document2
[20] https://www.plan.be/uploaded/documents/202406250906000.REP_TFDO2024_13017_NL.pdf

Verder ondertekende België in 2020 de Leaders' Pledge for Nature van de VN om tegen 2030 het biodiversiteitsverlies terug te dringen[21]. VVS is overtuigd dat instellingen hiertoe een bijdrage kunnen leveren door campussen waar mogelijk te ontharden en biodiversiteit te versterken. Door bijvoorbeeld groene ruimtes te beplanten en te beheren waarbij gebruik gemaakt kan worden van de expertise en kennis van docenten en studenten. Wat vervolgens uitgewisseld kan worden met andere instellingen. Maak hierbij ook ruimte binnen de beleidsvoering voor bottom-up initiatieven waarbij studenten zelf kunnen aangeven welk deel van hun campus ze graag zouden ontharden en vergroenen. Bovendien moedigen we instellingen enorm aan om studenten ook te betrekken bij deze onthardingsacties. Twee mooie praktijkvoorbeelden hiervan zijn de acties op de main campus van de VUB[22] en campus Rozier[23] waarbij er ook een samenwerking was met de stad Gent.

Rapportering

Enkele hogeronderwijsinstellingen geven al het goede voorbeeld door jaarlijkse duurzaamheidsrapporten te publiceren. Duurzaamheidsrapporten houden rekening met de sociale ondergrens en ecologische bovengrens bij sustainable growth, en de aspecten people, planet, prosperity, partnership en peace. Financiële rapporten in vergelijking bekijken en bespreken slechts één aspect, namelijk prosperity. Een duurzaamheidsrapport is dus veel ruimer, maar heeft wel overlap bij het aspect prosperity, bijvoorbeeld op vlak van duurzame en ethische investeringen. VVS onderschrijft deze initiatieven en pleit ervoor dat instellingen jaarlijks rapporteren aan de hand van internationale richtlijnen zoals de Global Reporting Initiative (GRI) opgezet door de Coalition for Environmentally Responsible Economies (CERES) en de United Nations Environmental Programme (UNEP) of een ISO-standaard[24].

In eerste instantie kan een duurzaamheidsrapport functioneren als een nulmeting die kan dienen voor het opstellen van een strategie met concrete doelstellingen waarbij de 5 P's (people, planet, prosperity, partnership en peace) een plaats krijgen en waar de stakeholder, inclusief studenten, bij elke stap betrokken worden. Daarnaast kan een duurzaamheidsrapport ook dienen voor het opvolgen van de doelstellingen die in de strategie vooropgesteld zijn en als verantwoordingsinstrument. Een andere manier waarop dit laatste ook bereikt kan worden, is aan de hand van het opstellen van transitieplannen. Transitieplannen worden idealiter opgesteld in samenwerking met experten, volgens een evidence-based aanpak, maar ook samen met andere relevante actoren. Bij het opstellen van deze plannen dient er ook voldoende ruimte te zijn voor bottom-up initiatieven. Een transitieplan dat breed gedragen wordt door de medewerkers en studenten van hoger onderwijsinstellingen heeft een grotere kans tot slagen. Het is hierbij belangrijk dat ook de managementteams en bestuurders van onze hoger onderwijsinstellingen gewezen worden op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid en dat ze nauw betrokken blijven bij de implementatie en uitvoering.

[21] In september 2020 ondertekende toenmalig Premier Sophie Wilmès de Leaders' Pledge for Nature van de Verenigde Naties. https://www.leaderspledgefornature.org

[22] https://www.plan.be/uploaded/documents/202406250906000.REP_TFDO2024_13017_NL.pdf

[23] https://stad.gent/nl/groen-milieu/nieuws-evenementen/rozier-krijgt-groen-en-zitplaatsen-studenten-breken-eerste-kasseien-uit

[24] https://www.mvovlaanderen.be/gri-richtlijnen-voor-duurzaamheidsverslaggeving

Investeringsportfolio

De langetermijnimpact van beleggingen kan enorm groot zijn zowel in de positieve als in de negatieve zin. Belgische banken investeren nog steeds tientallen miljarden in olie-, gas- en steenkoolinvesteringen en andere onethische activiteiten[25] [26]. Om de gemiddelde globale temperatuur ruim onder de 2°C toename te houden, zoals afgesproken in het VN-Klimaatakkoord van Parijs, zullen hoger onderwijsinstellingen en overheden ook daadwerkelijk moeten zorgen dat die toekomst leefbaar blijft voor de huidige en de toekomstige generaties[27]. Door onze manier van leven op deze manier te laten doorgaan, zou de gemiddelde globale temperatuur met 3°C toenemen voor het einde van de eeuw. Dit betekent onder andere gemiddeld nattere winters, drogere zomers en bodemvocht voor onze regio, wat problemen in de voedselproductie kan veroorzaken[28]. Een onleefbare situatie kan bijgevolg studenten weerhouden om verdere studies te beginnen, studies te voltooien en kan na de studies het vinden van de job op de arbeidsmarkt bemoeilijken.

Naast het ecologische en mensenrechtelijke aspect, is er ook een financieel risico bij investeringen in de fossiele industrie. 85% van onze grijze energiereserves zou onder de grond moeten blijven om de klimaatdoelstellingen van Parijs te halen. De waarde van de bedrijven in deze sector wordt bepaald door de beschikbare reserves. Deze activa zullen daardoor in waarde verminderen, wat de aandelenkoersen negatief kan beïnvloeden[29]. VVS wenst dan ook dat instellingen een duurzame en ethische reflex maken, en investeringen en beleggingen uit dergelijke bedrijven halen. Een mooi voorbeeld van waar men allemaal op moet letten vinden we terug bij de principes van de 'move your money'-campagne.

VVS verwacht tot slot volledige transparantie van hogeronderwijsinstellingen tegenover de stakeholders, inclusief studenten, over de financiële langetermijnplannen en alle huidige beleggingen en investeringen in de verschillende portefeuilles. Enkele instellingen tonen al het voorbeeld waarbij gebruikgemaakt wordt van de VN Global Compact principes en bijkomend kan het advies ingewonnen worden van externe/ onafhankelijke adviseurs (zoals de ngo Fairfin), een ethische raad of adviescomité[30].

[25] https://www.brusselstimes.com/1043598/surprising-increase-in-fossil-fuel-funding-by-some-european-banks-in-2023
[26] https://www.fairfin.be/sites/default/files/2021-01/200674_fairfin_rapport_bankwijzerXL_ v03.pdf
[27] https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement
[28] https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/ipcc_90_92_assessments_far_wg_I_sp m.pdf
[29] https://www.fairfin.be/sites/default/files/2020-05/Transitienetwerk-Middenveld_brochure_Institutioneel-geld_-2017.09.pdf
[30] https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles

PARTICIPATIE

Naast het verweven van duurzame ontwikkeling in het (bestaande) curriculum kan er ook ruimte zijn buiten de les voor discussie over duurzaamheidskwesties. VVS vraagt om fysieke ruimte, voldoende financiële middelen en een coördinator te voorzien voor het faciliteren van een green office of een alternatief in elke hoger onderwijsinstelling[31]. Het hoger onderwijs is een experimenteerruimte voor studenten. Instellingen met een green office informeren, ondersteunen en verbinden studenten met staf om te handelen op het gebied van duurzaamheid. Het biedt studenten daarnaast de mogelijkheid om actief burgerschap te ontwikkelen. Anno 2024 is op te merken dat Green Offices hoofdzakelijk gevestigd zijn binnen universiteiten. VVS vraagt daarom aandachtig te zijn voor een discrepantie tussen universiteiten en hogescholen in de transitie naar duurzame ontwikkeling.

Studenten en jongeren met hun uitgesproken standpunten zijn de motor voor duurzame verandering en de push naar duurzame ontwikkeling. Om hen hierin te begeleiden en om continuïteit te kunnen garanderen is VVS van mening dat een coördinator noodzakelijk is. Deze persoon heeft een goede kennis van de instelling en kan studenten begeleiden bij de projecten die studenten wensen te verwezenlijken. Verder kan het Duurzaam Educatiepunt (Departement Omgeving) op Vlaams niveau de samenwerking tussen de green offices bevorderen, ondersteunen en mogelijks projecten samen uitvoeren[32].

Naast de Green Offices blijft het ook belangrijk om studentenvertegenwoordigers te betrekken bij het vormgeven van een duurzaam hoger onderwijs op alle beleidsdomeinen en op alle niveau's. Dit zowel op instellingsniveau als op instellingsoverschrijdend niveau. Zo is er al sinds 2019 een Commissie Duurzaam Hoger Onderwijs waar alle belangrijkste stakeholders samen vorm geven aan de toekomst van ons hoger onderwijs, met uitzondering van de studenten. Als Vlaamse Vereniging van Studenten willen we blijvend benadrukken dat studenten onontbeerlijk zijn bij het vormgeven van de toekomst van ons hoger onderwijs. We vragen dan ook om een student-lid op te nemen in deze commissie.

Tot slot kunnen instellingen ook algemeen draagvlak creëren bij studenten tijdens extracurriculaire activiteiten op de campus. Duurzame dinsdagen, summer schools, themaweken, gastsprekers etc. zijn enkel *good practices* die momenteel al bestaan in een aantal instellingen.

[31] https://www.greenofficemovement.org
[32] https://www.vlaanderen.be/duurzaam-educatiepunt/hoger-onderwijs

MOBILITEIT

De mobiliteit van studenten en personeel van hogeronderwijsinstellingen hebben een significante impact op de CO2-uitstoot, zo blijkt uit de ecologische voetafdruk van een aantal instellingen[33]. Om dagelijkse verplaatsingen van en naar de campus te verduurzamen, is een modal shift naar zachte vormen van mobiliteit of openbaar vervoer volgens het STOP-principe nodig[34].

De hoger onderwijsinstellingen zijn in grote mate afhankelijk van fietsinfrastructuur en het aanbod aan openbaar vervoer in de stad waar zij gevestigd zijn om het mobiliteitsgedrag van studenten en personeel te sturen. Toch kan de instelling zelf duurzame vormen van mobiliteit aanmoedigen door te voorzien in fietsenstallingen, fietsherstelpunten, deelfietsen, bedrijfsfietsen e.d. Daarnaast kunnen instellingen bij het stadsbestuur ijveren voor openbaar vervoer dat afgestemd is op de verplaatsingsnoden van haar studentenpopulatie bijvoorbeeld naar het station, tussen verschillende campussen, etc.

Toch zijn het niet de dagelijkse verplaatsingen, maar wel de vliegreizen die het grootste deel uitmaken van de mobiliteitsuitstoot van een hogeronderwijsinstelling. Helaas hebben instellingen weinig zicht op de manier waarop studenten zich verplaatsen bij internationale uitwisselingen, omdat studenten zelf verantwoordelijk zijn voor het boeken van hun transport. Interrail werkte onlangs in samenwerking met ESN een interrail pas voor Erasmus studenten uit[35]. Dit toont aan dat mobiliteitsstudenten zelf vragende partij zijn voor duurzame transportmodi. Toch zijn deze duurzame alternatieven nog steeds te weinig gekend. VVS adviseert instellingen dan ook om, samen met studenten, een duurzaam reisbeleid uit te werken voor personeel en studenten[36]. Hiertoe behoort de bewustmaking over de klimaatimpact van transportmodi en de heropleving van de nachttrein, alsook studenten attent maken op de bijkomende financiële ondersteuning bij het kiezen voor een duurzaam transport dankzij de green travel grant, in afwachting van een volledig duurzame reis strategie vanuit het Erasmus+-programma[37]. Ten slotte kan een gecertificeerde compensatie van CO2-uitstoot een plaats krijgen binnen een duurzaam reisbeleid, bijvoorbeeld via het UN Carbon Offset Platform, en is het belangrijk dat instellingen toezien op de toepassing van het duurzaam reisbeleid in de praktijk[38].

[33] https://www.vub.be/sites/default/files/2022-10/footprint_vub_2018.pdf en https://www.ugent.be/nl/univgent/missie/duurzaamheidsbeleid/duurzaamheidsrapport2020
[34] www.duurzame-mobiliteit.be/nieuws/stop-principe-stappers-trappers-openbaar-vervoeren-prive-gemotoriseerd-vervoer
[35] https://www.interrail.eu/en/interrail-passes/erasmus
[36] Enkele instellingen hebben al een duurzaam reisbeleid, zij het enkel voor personeel, zie:www.ugent.be/nl/univgent/waarvoor-staat-ugent/duurzaamheidsbeleid/projecten/duurzaamreisbeleid, www.vub.be/duurzaamheid/carbon-footprint#travel-abc en www.kuleuven.be/duurzaamheid/duurzaam-reisbeleid/index
[37] Erasmus+-Programme Guide 2021-2027, www.erasmustrainingcourses.com/uploads/6/5/6/3/65630323/2021-erasmusplus-progra mme-guide_en.pdf, p. 63-64.
[38] https://offset.climateneutralnow.org/

ONDERZOEK EN MAATSCHAPPELIJKE DIENSTVERLENING

Hoger onderwijsinstellingen hebben naast het aanbieden van onderwijs nog twee kerntaken, zijnde het voeren van wetenschappelijk onderzoek en het aanbieden van een maatschappelijke dienstverlening. Op internationaal niveau wordt er gekeken naar de hoger onderwijsinstellingen om ons te voorzien van oplossingen voor de klimaatcrisis. Zeker Europese hoger onderwijsinstellingen moeten zich bewust zijn van deze verantwoordelijkheid, ons continent draagt namelijk, historisch gezien, een grote verantwoordelijkheid. Een manier waarop men kan verzekeren dat er voldoende onderzoek gebeurt rond duurzame ontwikkeling kan zijn aan de hand van het installeren van een leerstoel, zoals nu al in Wallonië het geval is [39].

Ook andere manieren van duurzaam onderzoek wensen we aan te moedigen, in het bijzonder als het gaat om masterthesissen en bachelorproeven. De futureproef prijs kan hierbij een mooie incentive vormen[40].

Als laatste wensen we in te zoomen op student-led onderwijs enerzijds. En onderzoek waarbij men met verschillende actoren interdisciplinair onderzoek uitvoert anderzijds. Een mooi voorbeeld van interdisciplinair onderzoek binnen een hoger onderwijsinstelling zien we terug bij de Stadsacademie, een samenwerking tussen de UGent en stad Gent[41], gericht op maatschappelijke impact. Studenten doorlopen hierbij een traject van 2 jaar waarbij men aan de hand van gesprekken met verschillende stakeholders, onderlinge uitwisselingen tussen de studenten, etc uitkomt op een real life probleemanalyse. Het zet studenten aan om kritisch en toegepast om te gaan met de leerstof en vaardigheden die ze doorheen hun studie hebben verworven.

[39] https://www.duurzameontwikkeling.be/nl/news/oprichting-van-een-leerstoel-onderwijs-voor-duurzame-ontwikkeling-en-oproep-actie
[40] https://www.vlaanderen.be/future-proef-award
[41] https://stadsacademie.be/

DUURZAAM HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

Binnen het duurzaam human resource management (HRM) wordt er expliciet gekeken naar de invloed die het HR-beleid heeft op de samenleving en omgekeerd. Hierdoor komen sociale thema's zoals ongelijkheid, de vergrijzing, etc in zicht. Een duurzaam HRM is een beleid dat zoekt naar een evenwichtige balans tussen people, planet en profit.

Organisaties kunnen natuurlijk om allerlei redenen overgaan tot een duurzaam HRM. In een rapport hierover opgesteld voor de Commissie Hoger Onderwijs haalt men onder andere deze redenen aan: besparing contexten, medewerkers aantrekken en behouden, stijgende ziekteverzuimcijfers, voorbeeldrol nemen als organisatie en voor het creëren van maatschappelijke meerwaarde[42]. Ook de hoger onderwijsinstellingen kunnen hierbij baten. Zo zien we dat de werkbaarheidsgraad van jobs in het Vlaamse Onderwijs (er zijn geen cijfers voorhanden voor het hoger onderwijs op zich) ten opzichte van 2007 ernstig is afgenomen. Zo heeft maar liefst 17,4% van de werknemers in het onderwijs burn-out symptomen[43].

Om een duurzaam HRM te doen slagen binnen het Vlaamse Hoger Onderwijs zijn er reeds verschillende beleidsaanbevelingen[44] gedaan in opdracht van het departement omgeving: Een duurzaam HRM dient verankerd te zijn binnen een breder duurzaam beleid. Zowel de missie, als visie en het beleid van de hoger onderwijsinstelling dient duurzaamheid centraal te zetten. In essentie komt een transitie naar een duurzaam HR-beleid neer op een cultuurverandering. Het is belangrijk om medewerkers zo vroeg mogelijk te betrekken bij dit veranderingsproces zodat ze voldoende eigenaarschap kunnen nemen. Ook dient men een constructieve sociale dialoog te stimuleren. Verder dient men te investeren in leiderschap en een duurzaam loopbaanbeleid, namelijk één die echt bijdraagt tot organisatieresultaten én de duurzame inzetbaarheid van medewerkers faciliteert.

[42] https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/50674

[43] https://www.serv.be/sites/default/files/documenten/SERV_DB_20231004_WBM2023_Werknemers_RAP_StIA.pdf

[44] https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/50674

Vlaamse Vereniging van Studenten
+32 451 03 61 43
Bloemenhofplein 12
1000 Brussel

www.vvs.ac
info@vvs.ac
@VVStudenten
@VVStudenten
@VVStudenten

Standpunt | Duurzaam, innovatief en efficiënt hoger onderwijs